

Beata Domańska

nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie

Szkoła Podstawowa nr 11 w Częstochowie

nauczyciel-doradca metodyczny

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie

Diagram Ishikawy, czyli „diagram rybiej ości” na lekcji historii

Diagram Ishikawy, zwany również diagramem przyczynowo-skutkowym lub diagramem rybiej ości, to narzędzie służące do identyfikacji, analizy, organizacji i wizualizacji potencjalnych przyczyn danego problemu lub zjawiska. Schemat opracowany został w latach 60. XX wieku, w celu usprawniania procesów zarządzania jakością w przemyśle przez japońskiego profesora inżynierii – **Kaoru Ishikawę**. W kontekście lekcji historii to pomocne i atrakcyjne dla uczniów narzędzie wizualne, które może być używane do analizy przyczyn i skutków wydarzeń historycznych.

Struktura Diagramu Ishikawy:

- **Główna linia (kręgosłup, głowa)** – reprezentuje problem, który jest analizowany.
- **Gałęzie (ości ryby)** – linie odchodzące od „kręgosłupa” pokazują główne kategorie przyczyn bądź skutków problemu.
- **Podgałęzie (mniejsze ości)** – podgałęzie rozchodzące się od każdej głównej gałęzi obrazują szczegółowe przyczyny lub skutki związane z danym problemem. W ten sposób powstaje ich hierarchia.

Jak używać Diagramu Ishikawy na lekcji historii?

Wykorzystując diagram rybiej ości na zajęciach historii, możemy to robić na wiele sposobów, oczywiście biorąc pod uwagę zespół klasowy i jego doświadczenie w pracy tą metodą. Diagram może zostać w całości przygotowany przez nauczyciela i posłużyć do prezentacji przyczyn lub skutków wydarzenia. Możemy także przygotować częściowo uzupełniony schemat, rysując diagram na tablicy lub używając narzędzi cyfrowych, uczniowie natomiast mogą pracować indywidualnie lub zespołowo. Dzieci i młodzież mogą również pracować w grupach, z których każda odpowiada za jedną kategorię przyczyn/skutków. Po dokonaniu analizy, każdy zespół przedstawia swoje wyniki, a cała klasa tworzy wspólny diagram Ishikawy. Istotne jest, aby zaangażować w proces wszystkich uczniów, każdy z nich może bowiem wnieść własną, unikalną perspektywę.

Praca z diagramem Ishikawy:

I etap. Wybór tematu lub problemu historycznego. Zaczynamy od wyboru kluczowego wydarzenia lub problemu historycznego, który ma być analizowany, np. przyczyny wybuchu II wojny światowej, upadku Cesarstwa Rzymskiego, czy skutki rewolucji

francuskiej. Główny problem lub zjawisko umieszczamy na początku diagramu, który symbolizuje ość ryby.

II etap. Identyfikacja głównych kategorii przyczyn. W ramach głównych kategorii, które stanowią „ość” wychodzące z kręgosłupa, uwzględniamy różne aspekty wpływające na wydarzenie historyczne, np. **POLITYKA, EKONOMIA, SPOŁECZEŃSTWO, KULTURA** itp.

III etap. Rozwijanie przyczyn. Każdą z głównych kategorii rozwijamy dalej poprzez dodawanie szczegółowych informacji, które są specyficzne dla wybranego tematu.

Przykład analizy wydarzenia historycznego z użyciem diagramu Ishikawy:

Główna linia diagramu:

Problem: Upadek Rzeczypospolitej Obojga Narodów (rozbiory Polski).

Główne kategorie przyczyn („ość” diagramu) oraz przyczyny szczegółowe wraz z omówieniem:

- **Polityka:**
 - **Liberum veto:** możliwość zrywania sejmów przez pojedynczego posła, co paraliżowało proces legislacyjny i osłabiało władzę centralną.
 - **Brak reform:** częste sejmowe konflikty i niezdolność do podjęcia skutecznych reform politycznych.
 - **Słaba władza królewska:** królowie elekcyjni, zależni od magnatów, często słabi i niezdolni do sprawowania efektywnej władzy nad państwem.
- **Ekonomia:**
 - **Kryzys gospodarczy:** chaos polityki gospodarczej, zależność od magnaterii i szlachty, które koncentrowały się na swoich majątkach.
 - **Zaniedbanie miast:** zła sytuacja miast i mieszczaństwa, co prowadziło do stagnacji gospodarczej.
 - **Obciążenie chłopów:** system folwarczno-pańszczyźniany, który uzależniał chłopów od szlachty, hamując rozwój gospodarczy kraju.
- **Społeczeństwo:**
 - **Podziały stanowe:** głębokie różnice między szlachtą a resztą społeczeństwa (mieszczaństwo, chłop), co prowadziło do wewnętrznych napięć.
 - **Dominacja magnaterii:** magnaci zdobywali coraz większą władzę, osłabiając jedność państwa i wywierając presję na politykę zagraniczną i wewnętrzną.
 - **Nierówności społeczne:** rosnące nierówności społeczne i brak perspektyw dla niższych warstw społeczeństwa, co pogłębiało frustrację i brak lojalności wobec państwa.

- **Wartości i postawy:**

- **Brak jedności narodowej:** podziały religijne i etniczne w Rzeczypospolitej, które osłabiały poczucie wspólnej tożsamości narodowej.
- **Zanik wartości obywatelskich:** degradacja ideałów obywatelskich na rzecz korupcji i prywatnych interesów magnaterii.
- **Konflikty religijne:** napięcia na tle religijnym.

- **Wojsko:**

- **Słabość militarna:** niedofinansowane i źle zorganizowane wojsko, które nie było w stanie skutecznie bronić granic państwa.
- **Brak stałej armii:** uzależnienie od pospolitego ruszenia, które było nieefektywne i niezdyscyplinowane w obliczu nowoczesnych armii sąsiadów.
- **Brak reform wojskowych:** niezdolność do przeprowadzenia reform, które mogłyby zmodernizować armię i poprawić jej skuteczność.

- **Sytuacja międzynarodowa:**

- **Rosnące zagrożenie z zewnątrz:** wzrost potęgi sąsiadów: Prus, Austrii i Rosji.
- **Izolacja dyplomatyczna:** brak skutecznych sojuszy z innymi państwami, co osłabiło pozycję Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej.
- **Rozbiory Rzeczypospolitej:** ingerencja mocarstw zewnętrznych, które poprzez kolejne rozbiory doprowadziły do ostatecznego upadku państwa.

Podsumowując pracę z użyciem diagramu Ishikawy uczniowie mogą wskazać, które z przyczyn były ich zdaniem decydujące w sytuacji upadku Rzeczypospolitej oraz w jaki sposób czynniki wewnętrzne i zewnętrzne współdziałały, prowadząc do rozbiorów Polski. Dyskusja może również obejmować analizę możliwości, jakie miała Rzeczypospolita, aby uniknąć upadku i co mogłoby się zmienić, gdyby reformy, takie jak Konstytucja 3 maja, zostały w pełni wdrożone. Dzięki zastosowanej metodzie uczniowie mają możliwość zrozumienia, w jaki sposób brak reform wewnętrznych, słabość władzy centralnej oraz zagrożenia zewnętrzne doprowadziły do ostatecznego upadku Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Zalety wynikające z zastosowania wizualizacji w postaci diagramu Ishikawy:

Kompleksowe zrozumienie historii: Uczniowie mogą lepiej zrozumieć złożoność procesów historycznych i nauczyć się analizować wielorakie przyczyny wydarzeń oraz dostrzec, w jaki sposób różne czynniki przyczyniły się do upadku jednego z największych państw XVIII-wiecznej Europy.

Wizualizacja złożonych zagadnień: Uczniowie lepiej rozumieją związki przyczynowo-skutkowe i widzą, jak różne czynniki przyczyniły się do danego wydarzenia historycznego.

Rozwijanie krytycznego myślenia: Uczniowie analizują i oceniają różne przyczyny, co rozwija ich umiejętność myślenia krytycznego i argumentowania.

Rozwijanie umiejętności analizy historycznej: Poprzez analizę różnych przyczyn, uczniowie rozwijają umiejętność oceny, syntezy i argumentacji.

Zachęcanie do współpracy: Diagram może być tworzony w grupach, co sprzyja współpracy i wymianie pomysłów.

Zrozumienie wielowymiarowości zjawisk historycznych: Uczniowie widzą, jak różne aspekty życia społecznego i politycznego mogą współdziałać, prowadząc do zmian.

Zaangażowanie: Tworzenie diagramu angażuje uczniów w aktywną naukę, co może zwiększyć ich zainteresowanie historią.

Wzbudzenie zainteresowania: Taka forma analizy angażuje uczniów w proces nauki, czyniąc historię bardziej zrozumiałą i ciekawą.

Beata Domańska